

MASONLUĞUN TEMEL KAVRAMLARINA DAİR BİR REHBER

M. Remzi Sanver

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

1. BÖLÜM: BÜYÜK LOCA

2. BÖLÜM: BÜYÜK LOCALAR ARASI İLİŞKİ

3. BÖLÜM: RİTLER

4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ MASONLUK UYGULAMALARINA DAİR NOTLAR

SONSÖZ

ÖNSÖZ

Bundan bir süre evvel, bir konferansın metninde, konuşmacı kardeşin “Büyük Locamızın Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’nde, Özgür Masonlar Büyük Locası’nın ise Fransız Riti’nde çalıştığı; bu sebepten bizim muntazam olduğumuz, onların muntazam olmadıkları” ifadesini okudum. Oysa Büyük Locamız Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’nde çalışmıyor; tersine, Özgür Masonlar Büyük Locası Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti’nde çalışıyor; Türkiye’de Fransız Riti’nde çalışan bir büyük loca yok; zaten rit kavramının da intizamla ilişkisi yok.

Alıntılıdığım ifadenin gerçekte ilişkisizliğinin istisnai bir halin yansıması olduğunu düşünseydim bu satırları kaleme almazdım. Ancak masonluğun temel kavramlarına dair bir kafa karışıklığının, istisna addedilemeyecek kadar yaygın olduğu izlenimine sahibim. Elbette her birimiz dünya masonluğu uzmanı olmak zorunda değiliz ama hepimiz masonluğun temel kavramlarını bilirsek iyi olur.

Bu çalışmayı bu yönde yardımcı olacak bir rehber olarak tasarladım. Kitap dört bölümden oluşuyor. İlk bölüm, büyük loca kavramını ele alıyor. Burada, evvela bir büyük locanın belirli bir coğrafi alanla tanımlı masonik egemenliği ile bağımsızlığının ne manaya geldiği anlatılıyor. Daha sonra, bu bağımsızlık çerçevesinde, her büyük locanın kendince bir masonluk anlayışına sahip olabileceği ifade edilip, geleneksel masonluk anlayışını yansıtan “muntazam masonluk” kavramı tarif ediliyor. İkinci bölüm, büyük localar arası ilişkileri ele alıyor. Burada evvela “karşılıklı tanışma” kavramının manası ve sonuçları anlatılıyor. Daha sonra karşılıklı tanışma kararlarını belirleyen unsurlardan bahsediliyor. Nihayet, bu ilişkilerin yol açtığı dünya masonluk panoraması tasvir ediliyor. Üçüncü bölüm, rit kavramını ele alıyor. Burada, evvela bu kavramın tanımı, masonluktaki işlevi ve konumu, bazı örnekler de verilerek anlatılıyor. Daha sonra ritlerin büyük localarla olan ilişkisinin esasları ifade ediliyor. Nihayet, rit ve intizam kavramlarının ilişkisizliğine işaret ediliyor. Dördüncü bölüm, ilk üç bölümdeki tahlillerin ışığında, Türkiye Büyük Locası bünyesinde kavram kargaşasına maruz kalmış bazı yaklaşımları açıklığa kavuşturuyor.

Dünyada masonluğun yapılanması ziyadesiyle karmaşıktır. Bu yapılanmayı bütünüyle tasvir etmek, sayısız detayı ele almayı gerektirir. Bunu özellikle yapmıyor ve bu çalışmayı kasıtlı olarak eksik bırakıyorum. Gayem masonluğun temel kavramlarına dair kısa ve kolay okunur bir el kitabı oluşturmak. Dilerim konuya ilgi duyanların işine yarar.

Metni yayınlanmadan önce okuyan, kitabın gelişmesine değerli katkılarda bulunan, çalışmamı takdir ve teşvik eden Yavuz Ağaoğlu, Cem Altunkaynak, Murat Özgen Ayfer, Mehmet Bekar, Tayfun Çalkavur, Serhat Demirel, Erol Dolunay, Ali Kerem Gülermen, Cevad Gürer, Ergin Koparan, Celil Layikteş, Yalın Manço, Levent Özbakkaloğlu, Tiğın Sertcan, Murat Sezer, Ahmet Şenkut, Emre Üge, Erol Yavuz, Okan Yunusoğlu kardeşlerime müteşekkirim. Elbette muhtemel bütün eksik ve hataların sorumlusu benim.

1. BÖLÜM: BÜYÜK LOCA

Büyük loca, çırak-kalfa-üstat derecelerinde çalışan locaların bir araya gelmeleriyle oluşan masonik yönetim otoritesidir. Localar, masonik yasama yetkilerini, oluşturdukları büyük locaya devrederler. Büyük loca, localar adına masonik yasaları (tüzükler) yapar; bunların yürütülmesinin ve bunlara dair ihtilafların yargılanmasının usul ve esaslarını belirler. Bu, büyük locanın kendisini oluşturan localar üzerindeki masonik egemenliğidir.¹

Bir büyük locanın masonik egemenliği aynı zamanda belirli bir coğrafi alan üzerinde tariftir. Başka bir deyişle, her büyük loca masonik egemenliğini belirli bir coğrafi alanda bulunan localar üzerinde kurar. Esasen bu alan da büyük locaya ismini verir. Mesela Türkiye Büyük Locası'nın yasalarında - Büyük Loca Tüzüğü'nün ilk maddesinde- masonik egemenliğinin Türkiye topraklarında geçerli olduğu yazmaktadır; zaten ismi de bundan dolayı Türkiye Büyük Locası'dır.

Büyük locaların masonik egemenliklerini tarif ettikleri alan çoğu zaman büyük locanın ait olduğu ülkenin millî sınırlarıdır. Diğer yandan bu durumun yabana atılmayacak sayıda istisnası vardır. Mesela Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük localar egemenliklerini eyalet sınırlarıyla tanımlar: Florida Büyük Locası vardır, Alaska Büyük Locası vardır ama Amerika Birleşik Devletleri Büyük Locası yoktur. İstisnalar eyalet sistemine sahip ülkelere has olmak zorunda değildir. Mesela Birleşik Krallık Büyük Locası yoktur; İngiltere Birleşik Büyük Locası², İrlanda Büyük Locası ve İskoçya Büyük Locası vardır. İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın egemenliği hem İngiltere hem de Galler üzerindedir. İrlanda Büyük Locası'nın alanı ise Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti olmak üzere iki siyasi sınırı içerir.

¹ Bazı büyük localar, localarıyla ilişkide, bölge büyük locası adı verilen bir ara kademeyi kullanır. Geniş coğrafyalarda faaliyet gösteren büyük locaların üzerlerindeki merkezî yükü hafifletmek amaçlı bu model, merkezî büyük locanın masonik egemenliğinden vazgeçtiği anlamına gelmez: bölge büyük locaları merkezî büyük locaya tam bağımlıdır ve kendilerinden kaynaklanan herhangi bir masonik egemenlikleri söz konusu değildir.

² Bu büyük locanın unvanındaki "birleşik" sıfatı, İngiltere masonluğunda yaşanmış bölünmeyi sonlandıran 1813 senesindeki birleşmeden kaynaklanır; egemenlik alanıyla ilişkisi yoktur.

Büyük locaların isimlerini aldıkları alan dışında da locaları, dolayısıyla egemenlik iddiaları olması mümkündür. Mesela, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın Malta'da veya Türkiye Büyük Locası'nın Arnavutluk'ta locaları mevcuttur.

İstisnası bol ve karmaşık bir konu olan büyük locaların egemenlik alanı meselesinin bazı detaylarını ikinci bölümde ele alacağız. Ana fikir, büyük loca egemenliği kavramının daima bir alan iddiasıyla birlikte var olduğudur. Zaten bu yüzden büyük locaların sembolik isimleri olmaz, hep bir coğrafi alanla birlikte anılırlar. Mesela “Sevgi Büyük Locası”, “Ülkü Büyük Locası” olmaz; “Arkansas Büyük Locası”, “İspanya Büyük Locası” olur.

Büyük localar masonik açıdan sadece egemen değil, aynı zamanda bağımsız yapılardır. Her büyük loca masonluk anlayışını, yasalarını/tüzüklerini, ritüellerini, ilişki kuracağı ya da kurmayacağı büyük locaları dilediği gibi belirlemekte serbesttir. Dolayısıyla dünyada masonluğun yapılanması bağımsız büyük localar eliyledir. O halde bütün dünyayı içeren merkezî bir masonik yönetim otoritesi mevcut olmadığı gibi bir büyük locanın bir başka merkeze bağlı olduğu, mesela “Türkiye Büyük Locası'nın İngiltere'ye bağlı olduğu” ya da “Özgür Masonlar Büyük Locası'nın Fransa'ya bağlı olduğu” gibi ifadelerin de gerçeklikte karşılığı yoktur.

Özetle, büyük loca, belirli bir coğrafi alan üzerinde locaları adına masonik yasama, yürütme ve yargı yetkisini üstlenmiş; egemen ve bağımsız yapıdır. “Obediens” ve “jüridiksiyon”, literatürde, büyük locanın bağımsızlık ve egemenliğini kasteden iki kavramdır yani bir büyük locanın obediensinden ya da jüridiksiyonundan bahsedilebilir.³

³ “Obediens” ve “jüridiksiyon” denk kavramlardır. Hangisini kullanacağınız, daha seküler bir tabiri tercih edip etmediğinize bağlı olduğu gibi İngilizce ya da Fransızca literatür arasındaki tercihinize de bağlıdır. Bu iki kavramın aslında farklı içeriğe sahip olduklarına dair görüşün dünya masonluk literatüründe bildiğim bir karşılığı yoktur. Aynı şekilde, obediens kavramının “ortak bir anlayışa sahip büyük localar grubu” anlamında bir kullanımı da dünya masonluk literatüründe mevcut değildir.

Bu tarifiyle büyük locayı masonik manada devlete, locaları bu devletin vatandaşlarına benzetebiliriz. Her loca, bir büyük locaya tabi olmakla, o büyük locanın masonik yasama, yürütme ve yargı yetkisini kabul etmiş olur. Bu benzetme çerçevesinde ifade edilecek bir husus da localar açısından “çifte vatandaşlığın” mümkün olmadığıdır. Bir loca bir ve sadece bir büyük locaya bağlı olabilir.⁴ Bu noktada, locaların da nihayetinde masonlardan oluştuklarını hatırlamakta fayda var. Her mason bir locaya üye olmak zorundadır. Bir büyük locanın bir mason üzerindeki masonik egemenliği, o masonun üye olduğu loca vasıtasıyla. Bir masonun kendi büyük locasına ya da başka bir büyük locaya bağlı ikinci bir locaya üye olup olamayacağı ise her büyük locanın kendi yasalarında düzenlediği bir konudur.⁵

Burada not etmeye değer bir husus, bir büyük locanın masonluk anlayışını o büyük locanın kendi hazırladığı yasaları dışında aramamak gereğidir. Anderson Anayasası ya da İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın 1929 senesindeki beyannamesi gibi belgeler, tarihsel referanslar yahut kaynak metinler olarak görülebilirler ama bir büyük locanın masonluk anlayışını görmek için o büyük locanın kendi yasalarına bakmak hem gerekir hem de yeter.⁶

Her ne kadar büyük localar masonluk anlayışlarını dilediklerince belirleseler de aşağıdaki beş ilke, büyük locaların masonluk anlayışlarının tespitinde bir mihenk taşıdır:

1. Mason olacakların bir yüce varlığa inandıklarını beyan mecburiyeti;

⁴ Aslında, hiçbir büyük locaya bağlı olmadan çalışan localar da vardır ama bunlar dünya masonluğunda ihmal edilebilir istisnai bir hali teşkil eder.

⁵ Türkiye Büyük Locası, kendi localarındaki masonların başka büyük localara bağlı localara da üye olmalarına izin vermektedir; buna mukabil bir masonun Türkiye Büyük Locası’na bağlı iki locaya birden üye olması, tüzüklerle tarif edilmiş istisnai haller dışında, mümkün değildir.

⁶ Masonluğun inisiyatif uygulamaları, ifadesini ritüellerde bulur. Dolayısıyla ritüeller, bir büyük locanın inisiyatif kimliğini belirleyen temel metinlerdir. Diğer yandan ritüel, sembolik karakteriyle, masonun birey olarak masonlukla kendi iç dünyasında kurduğu ilişkiyi belirler. Bu ilişki doğal olarak öznel, yorum temellidir. Ritüel metinlerine tüzük metni muamelesi yapmak ve ritüel ifadelerinin yorumundan yasa hükmünde sonuç çıkartmak mümkün değildir. Benzeri bir imkansızlık, masonluğun çok değerli bir kavramı olan “yazılı olmayan kurallar” için de geçerlidir. Bu kavram bize, her şeyi yazmanın imkansızlığını; masonluğun esasen gelenekleriyle yürüdüğünü hatırlatır. Masonların, yazılı olmayan kuralların neler olduğuna dair kendilerince sonuç çıkartmaları da değerli bir çabadır. Önemli olan, bu kişisel çıkarımların kişisel seviyede kalması ve Türkiye Büyük Locası’nın genel hukuk düzeninin bir parçası zannedilmemesidir.

2. Yeminlerin masonluğun üç büyük sembolik nuru (kutsal kitaplar, gönye ve pergel) üzerine edilmesi ve çalışma sırasında bunların açık bulundurulmaları;
3. Kadınların tekris edilmemesi;
4. Büyük locanın ve locaların bünyesinde dinî ve siyasi içerikli konuşma yapılmaması;
5. Büyük locanın, çırak-kalfa-üstat derecelerinin tek hâkimi olması; bu dereceler üzerindeki egemenliğini herhangi bir başka masonik yapıyla paylaşmaması.

Masonluk anlayışlarını, masonluğun geleneksel değerlerini yansıttıkları düşünülen bu beş ilkenin tümünü benimseyerek belirleyen büyük localar “muntazam” olarak adlandırılır. Bu tabirin, bu beş ilkenin tümünü benimsemeyen yani “muntazam olmayan” büyük localar tarafından her zaman çok sevimli bulunmadığını biliyorum; buna saygı da duyuyorum ama literatürdeki yaygınlığı açısından “muntazam olan ve olmayan büyük localar” ifadesini kullanmaya devam edeceğim. Bunu yaparken, intizam kavramına herhangi bir olumluluk ya da olumsuzluk yüklemiyorum. Neticede, bir büyük locanın muntazam olması ya da olmaması, o büyük locanın kendi masonluk anlayışına dair tercih ve kararını yansıtır. Bu vesileyle, bir büyük locanın intizamının o büyük locanın dışında bir kurum tarafından belirlenmesinin söz konusu olmadığını not edebiliriz. O halde, mesela “İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın İtalya Büyük Doğusu’nu gayrimuntazam ilan ettiği” ifadesinin gerçeklikte herhangi bir karşılığı yoktur.⁷

Türkiye’deki tek muntazam büyük loca, Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Türkiye Büyük Locası ya da kısaltılmış ismiyle Türkiye Büyük Locası’dır. Muntazam olmayan masonluk anlayışının önde gelen temsilcisi ise Özgür Masonlar Büyük Locası’dır. Bu durum, Türkiye’de muntazam masonluğun “hür masonluk”, muntazam olmayan masonluğun ise “özgür masonluk” olarak anılmasına yol açmıştır. İki kurumu bu tabirlerle ayırtırmak Türkiye özelinde belirli bir mana ifade etse de, neticede “hür” ve “özgür” kavramları aynı anlamı taşıdıklarından, bu ayrımın bu tabirlerle yapılmasının dünya literatüründe bir karşılığı yoktur. Muntazam masonluktan “İngiliz masonluğu”, muntazam olmayan masonluktan “Fransız masonluğu” olarak bahsetmek ise yanıltıcıdır çünkü muntazam olan ve olmayan masonluk ayrımının İngiltere-Fransa ekseninde

⁷ Muntazam masonluk ilkelerinin daha detaylı bir incelemesi M. Remzi Sanver’in “Muntazam Masonluk ve İnanç” başlıklı kitabında bulunabilir (Kurtiş Matbaacılık, 2003).

ortaya çıktığı tarihsel bir olgu olmakla birlikte, uzun yıllardır her iki ülkede de muntazam olan ve olmayan masonluk mevcuttur. Dolayısıyla “Fransız masonluğu” denince illa ki muntazam olmayan masonluk anlaşılamayacağı gibi “İngiliz masonluğu” ifadesi de sadece muntazam masonluğa işaret etmez. Aynı şekilde, büyük loca/büyük doğu kavramsal ayrımı da intizamla ilişkisizdir. Tarihsel olarak, büyük doğular, büyük localarla aynı işleve sahip ancak localara iç işlerinde daha fazla serbestlik tanırken merkezi yönetimin belirlenmesinde daha az yetki tanıyan yapıları yansıtır. Diğer yandan, kurumların yıllar içerisindeki evrimiyle, bu yapılanmalar gitgide birbirine benzer hale gelmiştir. Her halükarda, bu ayırmadan intizama dair bir netice çıkartmak mümkün değildir. Mesela Fransa Büyük Doğusu’nun muntazam olmadığı doğrudur ama Hollanda Büyük Doğusu muntazamdır. Keza İtalya Büyük Doğusu muntazamdır ama İtalya Büyük Locası muntazam değildir.⁸

Son olarak “menşe intizamı” ve “büyük locaların patent” kavramlarına değinelim. Bir büyük locanın yoktan var olamayacağı, zaten mevcut bir masonluk geleneğinden doğması gereği aşıkardır. Bu gerek, masonluğun inisiyatif kimliğinin bir parçası, bir nevi masonluğun tanımı icabıdır. Bu açıdan, menşe intizamı anlamlı ve önemli bir kavramdır. Diğer yandan bu kavramın İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından “bir büyük locanın en az üç muntazam locanın bir araya gelmesiyle kurulması” olarak ifadelendirilen bir hali vardır. Bir büyük locaya kuruluşunda verilen patent, locaların büyük locadan aldıkları berattan farklı olarak, bir çalışma izni değil, o büyük locanın kuruluşuna katılmış locaların daha önceden bağlı oldukları büyük locaların intizamının tescilidir. Esasen, patent kavramı, menşe intizamı kavramının İngiliz yorumuyla yakından alakalıdır. Muntazam masonluk içinde menşe intizamının İngiliz yorumunu benimseyen büyük localar olduğu gibi, bu yorumun harfiyen uygulanmasını şart görmeyen büyük localar da vardır. Dolayısıyla menşe intizamının İngiliz yorumunu muntazam masonluğun olmazsa olmaz bir kuralı olarak görmemek gerekir.⁹

⁸ İtalya Büyük Locası, muntazam olan İtalya Muntazam Büyük Locası ile karıştırılmamalıdır. Bu konuyu ikinci bölümde ele alıyoruz.

⁹ Mesela İskoçya Büyük Locası ya da Türkiye Büyük Locası, menşe intizamının İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın yorumladığı haliyle anlaşılmasını şart koşmaz. Zaten Türkiye Büyük Locası menşe intizamı şartını İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın yorumladığı haliyle sağlamadığı gibi, bu anlamda bir patent de yoktur. İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın kendi yorumunun arkasında istisnasız duruyor olmadığını da bu vesileyle not edelim.

2. BÖLÜM: BÜYÜK LOCALAR ARASI İLİŞKİ

Büyük localar arası ilişkiyi belirleyen temel kavram “tanışma”dır. Bir büyük loca, kendi yasalarına uygun olarak alacağı bir kararla, başka bir büyük locayı tanıyabilir. İki büyük locanın birbirini tanıması, bu büyük locaların birbirlerinin masonik hukuki varlıklarını kabul etmeleri anlamına gelir. Tanışmanın en temel sonucu, tanışan büyük locaların mensuplarının birbirlerinin loca toplantılarına katılabilmeleridir. Birbiriyle tanışmayan iki büyük locanın mensupları ise birbirlerinin loca toplantılarına katılamaz.

İki büyük locanın birbirini tanıması, bu büyük locaların ayrı ayrı verecekleri iki taraflı bir karardır; bu kararı belirleyen, o iki büyük locanın dışında bir merci yoktur. Alışılmış usul, daha yeni olan büyük locanın daha eski olandan tanışma talebinde bulunmasıdır.

İki büyük locanın tanışma kararını belirleyen ana unsur, temel masonluk anlayışlarında mutabık olmalarıdır. Şöyle ki muntazam büyük localar ancak muntazam büyük locaları tanır; muntazam olmayan büyük locaları tanımazlar.¹⁰ Diğer yandan intizam, büyük locaların birbirini tanıma kararlarının tek belirleyicisi değildir ve iki muntazam büyük locanın birbirini illa ki tanıdığı da düşünülmemelidir. Esasen büyük locaların egemenlik alanı iddiaları, tanışma kararını belirleyen önemli bir unsurdur. Zira iki büyük locanın birbirini tanımasının bir diğer önemli sonucu, bu büyük locaların birbirlerinin egemenlik alanı iddialarını kabul etmeleridir.

Bazen bir büyük loca, belirli bir alandaki tek egemen büyük locadır. Bu durumda o alandaki bütün masonlar, bu büyük locaya mensup olmasalar bile, onun masonik kurallarına tabidir. Zira o alanda gidebilecekleri başka bir büyük locaya bağlı loca yoktur. Bir büyük locanın bir alandaki tek egemen olma haline literatürde “mahsus egemenlik”¹¹ denir. Mahsus egemenlik iddiası, genellikle bir büyük locanın ismini aldığı alanda karşımıza çıkar. Mesela Türkiye Büyük

¹⁰ Zaten tarif ettiğimiz haliyle tanışma, muntazam masonluk dünyasına has olup, muntazam olmayan masonlukta bu berraklıkta tarif edilmiş bir tanışma kavramı yoktur.

¹¹ İngilizce ifadesiyle “exclusive jurisdiction”

Locası, Türkiye’de mahsus egemenlik iddiasındadır ve burada kendisinden başka büyük locayı kabul etmez.¹²

Bazen de bir alanda birden fazla büyük loca faaliyet gösterir ve bu büyük localar, kendi bağımsızlık ve egemenliklerini korurken, birbirlerinin bağımsızlık ve egemenliğine de itiraz etmezler. Bu duruma, egemenlik paylaşımı denir.¹³ Egemenlik paylaşımının karşımıza yaygın olarak çıktığı üç farklı hal vardır:

- Bir alanın kendi büyük locası yoktur ve burada başka büyük localar faaliyet göstermektedir. Mesela “Zimbabve Büyük Locası” yoktur ama Zimbabve’de hem İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın hem İskoçya Büyük Locası’nın locaları vardır ve her iki büyük locanın da bu duruma itirazı yoktur.

- Bir alanın kendi büyük locası, başka bir büyük locanın o alanda faaliyet göstermesini kabul etmektedir. Mesela İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın Hindistan’da locaları vardır ve Hindistan Büyük Locası bu durumu kabul etmektedir.

- Bir alanın kendi büyük locası birden çoktur ve bunlar birbirlerinin faaliyetlerini kabul etmektedir. Mesela Amerika Birleşik Devletleri’nde birçok eyalette, biri bu ülkede siyahların mason olamadıkları dönemden kalan Prince Hall büyük locası olmak üzere, iki muntazam büyük loca vardır ve bu durumun yaşandığı eyaletlerin çoğunda bu iki büyük loca birbirleriyle egemenlik paylaşmayı kabul ederler.¹⁴ Farklı bir örnek olarak, Almanya topraklarında faaliyet gösteren beş muntazam büyük loca vardır; bunların beşi de bağımsız ve Almanya topraklarının tümünde egemenlik sahibidir. Bu beş büyük loca birbirleriyle egemenlik paylaşırlar; birbirlerini tanırlar hattâ uluslararası ilişkilerini Almanya Birleşik Büyük Locaları adı verilen ortak bir çatı üzerinden kurarlar. Almanya Birleşik Büyük Locaları, uluslararası zeminlerde Almanya’daki masonluğun tek temsilcisidir. Diğer yandan Almanya Birleşik Büyük Locaları’nın uluslararası

¹² Buna mukabil Türkiye Büyük Locası’nın Arnavutluk’ta da locaları dolayısıyla egemenliği vardır ama bu ülkede mahsus egemenlik iddiası yoktur.

¹³ Egemenlik paylaşımı, büyük locanın faaliyet alanına dair bir kavram olup, muntazam masonluğun “bir büyük locanın, çırak-kalfa-üstâd derecelerinin tek hâkimi olması; bu dereceler üzerindeki egemenliğini herhangi bir başka masonik yapıyla paylaşmaması” ilkesiyle çelişmez.

¹⁴ Ancak hala ırkçı yaklaşımların hüküm sürdüğü bazı eyaletler vardır ki buralarda Prince Hall büyük locası ile egemenlik paylaşımı kabul edilmez.

temsil dışında kayda değer bir işlevi yoktur. Özel birkaç istisna haricinde Almanya'daki bütün localar Almanya Birleşik Büyük Locaları içindeki beş büyük locadan birine bağlıdır; doğrudan Almanya Birleşik Büyük Locaları'na bağlı loca mevcut değildir.¹⁵

Birbirlerini tanıyan büyük localar, birbirlerinin egemenlik alanı iddialarına uygun hareket eder. Mesela Türkiye Büyük Locası ile İspanya Büyük Locası birbirini tanır. Böylece Türkiye Büyük Locası İspanya'da, İspanya Büyük Locası da Türkiye'de masonik faaliyet göstermemeyi kabul etmiş olur. Egemenlik alanı iddiaları çatışan iki büyük loca, her ikisi muntazam olsa dahi birbirlerini tanımayabilir. Mesela muntazam bir "Lübnan Büyük Locası" yoktur; buna mukabil New York ve İskoçya Büyük Locaları'nın bu ülkede çalışan locaları vardır. Şu anda, her ikisi de muntazam olan New York Locası ve İskoçya Büyük Locası, Lübnan'daki masonik egemenlik iddialarının çatışmasından dolayı birbirlerini tanımaktan vazgeçmişlerdir. İtalya'da ise halihazırda her ikisi de İtalya'da mahsus egemenlik iddiasında olan iki muntazam büyük loca vardır: İtalya Büyük Doğusu ve İtalya Muntazam Büyük Locası. Bu iki büyük loca -her ikisi de muntazam olmasına rağmen- aynı alan üzerindeki egemenlik iddiaları çatıştığından birbirlerini tanımamaktadır. Bu tarz örnekler muntazam masonluk dünyasında istisna addedilemeyecek kadar çoktur.

Muntazam masonlukta, "bir coğrafi alanda sadece bir muntazam büyük loca olabileceği" ifadesiyle kastedilen ilke, bir coğrafi alanda birbiriyle egemenlik paylaşmayı kabul etmeyen birden fazla büyük loca olması halinde, bunlardan sadece birinin tanınabileceğidir. Diğer yandan bu büyük locaların egemenlik paylaşmayı kabul etmeleri halinde tümü tanınabilir. Mesela bir muntazam büyük locanın, New York eyaletinde egemenlik paylaşmayı kabul eden iki büyük locanın ikisini de (yani hem New York Büyük Locası'nı hem de New York Prince Hall Büyük Locası'nı) tanıması mümkündür. Buna mukabil Yunanistan topraklarında faaliyet gösteren ve birbiriyle egemenlik paylaşmayı kabul etmeyen iki muntazam büyük locadan

¹⁵ Almanya'daki kendisine has bu modelin kendisine has incelikleri de vardır. Mesela ülkedeki beş büyük locanın Almanya Birleşik Büyük Locaları'nın "altında" değil "içinde" çalıştıkları önem verilen bir vurgudur. Aynı şekilde, ortak çatının isminin "Almanya Birleşik Büyük Locası" değil "Almanya Birleşik Büyük Locaları" olduğunun altı çizilir.

(Yunanistan Büyük Locası ve Yunanistan Milli Büyük Locası) ancak bir tanesi tanınabilir. Hangisini tanınacağına ise, tabiatıyla, her büyük loca kendisi karar verir.¹⁶

Masonluğun günümüzdeki dünya panoramasına bu kavramlar ışığında baktığımızda, her şeyden evvel muntazam masonluk ilkelerini benimseme ve benimsememe ekseninde bir ayrışma görüyoruz: dünyada masonluğun var olduğu her toprakta muntazam olan ve olmayan büyük localar mevcut olabilir. Muntazam büyük localar kendi aralarında tanışır, muntazam olmayan büyük localarla tanışmazlar. Muntazam olmayan büyük localar da kendi aralarında ilişki kurar. Böylece muntazam olma ve olmama ayrışması zemininde tarif edilmiş iki ayrı masonluk dünyasından söz etmek mümkündür.¹⁷ Bu durum, bu iki ayrı dünyaya mensup masonların loca toplantılarında bir araya gelmelerine mani olur; masonlar arasındaki ilişkilere başka bir kısıt getirmez.

Muntazam masonluk dünyasına baktığımızda, buradaki yapılanmanın, belirli bir coğrafi alanda sadece bir muntazam büyük loca olması ve bunların hepsinin birbiriyle tanışması esası üzerine kurgulanmış olduğunu görürüz. Diğer yandan, bu bölümde ele aldığımız üzere, bu esasın ihlali istisna sayılamayacak kadar sık görülen bir haldir: azımsanamayacak kadar çok coğrafi alanda birden fazla muntazam büyük loca faaliyet gösterir. Bu çokluk birçok durumda egemenlik alanı ihtilafını da beraberinde getirir ki bu da birbiriyle tanışmayan muntazam büyük locaların varlığına yol açar. Muntazam masonluk içerisinde, büyük locaların yöneticilerini bir araya getiren ve bu tarz ihtilafların da görüldüğü uluslararası diplomasi zeminleri mevcuttur. Büyük locaların bağımsızlığı ilkesi gereği bu zeminler istisnadır; müşterek ya da bağlayıcı karar alınması söz konusu değildir. Yine de buralardaki görüş alışverişinin, muntazam masonluğun dünyada gittiği istikameti belirlemede önemli bir unsur olduğunu da tespit etmek gerekir.¹⁸

¹⁶ Yunanistan örneğinde, Türkiye Büyük Locası Yunanistan Büyük Locası'nı, buna mukabil İskoçya Büyük Locası Yunanistan Milli Büyük Locası'nı tanımaktadır. Dolayısıyla bir coğrafi alanda, egemenlik paylaşmayı kabul etmeyen birden fazla muntazam büyük loca olduğunda, bunlardan hangisinin tanınacağına dair diğer muntazam büyük localar arasında mutabakat olmayabilir.

¹⁷ Muntazam büyük locaların isimlerinde sıklıkla karşımıza çıkan "hür ve kabul edilmiş" sıfatındaki "kabul edilmiş" ifadesi, inşaat mesleğinden olmadan masonluğa kabul edilenlere yapılan tarihsel bir atıf olup, ilgili büyük locanın "dünyaca kabul edildiği" anlamına gelmez.

¹⁸ Bu zeminler arasında, bazıları farklı yapı ve kapsamda olsalar da, Afrika Büyük Üstatlar toplantısı, Asya-Pasifik Büyük Localar toplantısı, Avrupa Büyük Üstatlar toplantısı, Avrupa Büyük Sekreterler toplantısı, Kuzey Amerika

Son olarak, iki büyük locanın aynı muntazam masonluk ilkelerini benimsiyor olmalarının, bu iki büyük locada aynı masonluk kültürünün hâkim olduğu anlamına gelmediğine işaret etmek isterim. Neticede masonluk kültürü, ezoterizmin masonluktaki yerinden kardeşler arası ilişkinin mahiyetine; fikrî çalışmaların masonluktaki işlevinden hasenat kavramına verilen öneme uzanan girift bir kavramdır ve sadece beş muntazam masonluk ilkesiyle tarif edilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede, muntazam masonluk içerisinde karşımıza belirgin farklılıklarla çıkan iki kültür görüyoruz.

Anglosakson masonluk kültüründe, masonluk, hakikat arayışından ziyade iyi insan olma yolculuğudur. Bu kültürde, dinsel vurguları yüksek ritüeller ezberlenir ve bir ayin havasında uygulanırlar. Loca içinde sadece ritüel uygulanır ve fikrî çalışma yapılmaz; üye kabulünde entelektüel seçicilik olduğu da pek söylenemez. Buna bağlı olarak üye sayıları da ziyadesiyle yüksektir.

Kıta Avrupası masonluğu kültüründe, masonluk evvela bir hakikat arama yolculuğudur. Bu kültürde, ezoterik vurguları yüksek ritüeller, illa ezberlenmeseler de çalışmaya katılanların iç dünyasına tesir edecek şekilde uygulanır. Fikrî çalışmalar loca kültürünün bir parçasıdır; üye alımında entelektüel standartlar vardır; üye sayıları da nispeten düşüktür.

Bu kültürel ayrışmanın tarihsel perspektiften ele alınması ve detaylı incelenmesi bu çalışmanın kapsamında olmasa da “Anglosakson masonluğu” ifadesinin belirli bir masonluk kültürünü yansıttığını, Türkiye’nin de içinde bulunduğu Kıta Avrupası masonluk kültürünün bundan çok farklı olduğunu ve bu tabirin “muntazam masonluk” yerine kullanılmasının yanıltıcı olduğunu not etmek faydalı olabilir.

3. BÖLÜM: RİTLER

Masonlukta rit kavramının farklı ama ilişkili iki anlamda kullanıldığını görüyoruz. Birinci anlam, bir ritüel sisteminin bütünlüğüdür. Bu ritüel sistemi çırak-kalfa-üstat derecelerinden ibaret olabileceği gibi, daha fazla dereceye de sahip olabilir. İlerleyen kısımlarda ele alacağımız sebeplerden, bir ritin çırak-kalfa-üstat dışında dereceleri olması halinde, bunların büyük loca bünyesinin dışında yapılanmaları esastır ki bu da rit kavramının “üyelerini üstat derecesindeki masonlardan alan, kendisine has sayı ve içerikte dereceye sahip inisiyatik sistem” olarak ifade edebileceğimiz ikinci anlamına yol açar.

Dünyada farklı sayı ve içerikte dereceye sahip çeşitli ritler mevcuttur. Bunlardan örnek olarak, sadece çırak-kalfa-üstat derecelerinden oluşan Schröder Riti, 7 dereceli Fransız Riti, 8 dereceli Rektifiye Skoç Riti, 10 dereceli İsveç Riti, 13 dereceli York Riti, 33 dereceli Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti, 99 dereceli Memfis-Misraim Riti verilebilir. Dünyadaki ritler başlı başına ve detaylı bir inceleme konusudur. Bu inceleme, kitabımızın kapsamının dışında kalsa da Türkiye Büyük Locası bünyesinde sözü sıkça geçen ve dünyada önde gelen iki ritten biraz bahsedeceğiz.

Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti (EKSR), çırak-kalfa-üstat dereceleriyle birlikte 33 dereceli bir sistemdir. Ritin ismindeki “Skoç” ifadesi coğrafi değil felsefi bir atıftır; EKSR’nin bugünkü İskoçya masonluğuyla bir ilişkisi yoktur. Tersine, her ne kadar yapılanmasını Amerika Birleşik Devletleri’nde tamamlamış olsa da doğuşu Fransa’da gerçekleşmiştir ve ikinci bölümde değindiğimiz Anglosakson - Kıta Avrupası masonluk kültürü ayrışmasında, Kıta Avrupası kültürünün parçasıdır. EKSR, 33. derece masonlardan oluşan yüksek şuralar tarafından yönetilir. Büyük localarda olduğu gibi, EKSR’nin de dünyada merkezî bir yönetimi söz konusu olmadığından, ritin bulunduğu her coğrafi alanda bağımsız bir yüksek şura mevcuttur. Bu alan, yine büyük localarda olduğu gibi çoğu zaman bir ülkedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde alan büyük localar için eyaletlerken, EKSR’de kuzey eyaletleri için bir, güney eyaletleri için bir olmak üzere toplam iki yüksek şura vardır. Bunlar "Kuzey Jüridiksiyonu" ve "Güney Jüridiksiyonu" olarak anılır. Bu iki yüksek şuranın her birinde EKSR 33 dereceli olsa da dereceler tıpatıp aynı değildir. Özetle, yeryüzünde farklı coğrafi alanlarda egemen ve farklılaşabilen EKSR

uygulamalarına sahip sayısız yüksek şura vardır. Büyük localarda olduğu gibi bunlar da birbirlerini tanır ya da tanımazlar. EKSR, Türkiye'de, Türkiye Yüksek Şurası tarafından yönetilir. Esasen EKSR, Türkiye'de faaliyet gösteren tek rittir.

York Riti, çırak-kalfa-üstata dereceleriyle birlikte 13 dereceli bir sistemdir. İkinci bölümde değindiğimiz Anglosakson - Kıta Avrupası masonluk kültürü ayrışmasında, Anglosakson kültüre aittir. Bu ritin bir diğer ismi de Amerikan Riti'dir. York Riti, EKSR'den farklı olarak bütün derecelerini yöneten tek bir yönetim organına sahip değildir. Bu ritin dereceleri dört ayrı grupta toplanır ve her grubun ayrı bir yönetim organı vardır. Bu açıdan York Riti, aslında birbirinden ayrı derece gruplarının birlikteliğidir. York Riti'nin yönetim yapısı ülkeden ülkeye farklılık gösterir; mesela Amerika Birleşik Devletleri uygulamalarıyla İngiltere uygulamaları birbirinden farklıdır. Ziyadesiyle detaylı bir konu olan York Riti uygulamalarını burada ele alacak olmasak da 1990'ların ortasında Türkiye'de masonluğun gündemine gelmiş Royal Arch konusundan bahsetmekte fayda olabilir. Amerika Birleşik Devletleri uygulamalarında Royal Arch Masonluğu, York Riti'nin, çırak-kalfa-üstata derecelerinden sonra gelen ve dört derece içeren dereceler grubunun ismidir. "Kutsal Royal Arch derecesi" bu dört dereceden birinin adıdır. Bu derece İngiltere ve İskoçya'da farklı içerikteki bir ritüelle uygulanmaktadır. İskoçya'da Royal Arch derecesi büyük locadan ayrı Royal Arch Şapitri tarafından verilmektedir. Buna mukabil İngiltere Birleşik Büyük Locası, Royal Arch derecesini üstata derecesinin tamamlayıcısı olarak görmekte ve bunu kendi bünyesi içinde tevdi etmektedir.¹⁹ Aslında, isad edilmiş üstadı muhteremlik de Royal Arch sisteminden kaynaklanan bir derece olup, bugün dünyanın birçok ülkesinde büyük locaların bünyesinde tevdi edilmektedir. Bu daha ziyade fiili bir durumdur ve büyük localar tevdi ettikleri bu dereceyi resmen ayrı bir derece olarak tarif etmemektedir. Türkiye Büyük Locası'nda isad edilmiş üstad-ı muhteremlik derecesi 1970'lerde sisteme dahil edilmiş ancak resmen bir derece olarak tanımlanmamıştır.

¹⁹ İngiltere'deki masonluğun tarihî süreçlerinin bir sonucu olan bu uygulama, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın çok önemseydiği, masonluğun üç dereceli olması ve ritlerin büyük locadan ayrı tutulmaları prensibiyle çelişmektedir. İngiltere Birleşik Büyük Locası bu durumu Royal Arch'ın "aslında bir rit değil üstata derecesinin tamamlayıcısı" olduğunu söyleyerek tevil etmektedir. 1990'larda Royal Arch'ın Türkiye'ye getirilmesine olan itirazların önemli kısmı bu derecenin kendisinden çok İngiliz modelindeki haliyle Türkiye Büyük Locası bünyesine dahil edilmesinaydı.

Muntazam masonlukta sembolizma, çırak-kalfa-üstât dereceleriyle tamamlanır. Başka bir deyişle masonluğun sembol dağarcığında bu üç derecede olmayan bir unsur yoktur; üstâtlık da masonluğun son ve âli derecesidir. Dolayısıyla, ritlerin derecelerinin üstât derecesinin devamı olduğuna dair algı yanlıştır. Ritlerin misyonu, kendi sembol ve alegorileriyle, mensuplarına yeni inisiyatik bakış açıları kazandırmak ve böylece masonluğun ifadesini üç derecede bulan sembol dağarcığını daha iyi idrak etmelerini sağlamaktır. Her rit, masonluğa bir bakıştır ve her ritin kendine has bir bakışı yani masonluk anlayışı vardır. Bir üstât mason, masonlukta arayışında ritlerden birine (hattâ bazen birden fazlasına) intisap edebileceği gibi hiçbirine intisap etmemeyi de seçebilir. Bu bir kişisel tercihtir; muntazam masonluk açısından bu tercihlerin hepsi aynı derecede makbuldür. Bu vesileyle not edelim ki masonluk 33 dereceli değildir. 33 dereceli olan EKSR'dir. Yoksa Memphis Misraim Riti de 99 derecelidir. Ritlerin kendilerine özel derecelerini masonluğun dereceleri olarak görmek, "hangi ritin gerçek masonluk olduğu" gibi cevabı hiç de aşıkâr olmayan bir soruyu gündeme getirir. Muntazam masonluk bu meseleyi masonlukla ritleri ayrı mütalaa etmek suretiyle halletmiştir.

Bu ayrışma yapılanmaya da yansır. Ritler ve büyük localar birbirinden ayrı yapılardır. Her rit bağımsızdır ve çırak-kalfa-üstât dışındaki derecelerinde egemendir. Diğer yandan muntazam masonlukta büyük localar çırak-kalfa-üstât derecelerinin tek hâkimi olduklarından, ritler kendi çırak-kalfa-üstât derecelerinde çalışma hakkına sahip değildir. Buna mukabil büyük localar, dilerlerse ritlerin çırak-kalfa-üstât ritüellerini kullanabilir. Mesela EKSR'nin çırak-kalfa-üstât derecesi ritüelleri Fransız Milli Büyük Locası'nın kullandığı ritüeller arasındadır.²⁰ Buna mukabil Türkiye Büyük Locası, tarihî süreçleri neticesinde, bugün kendi hazırladığı ve resmen "Türk ritüeli" olarak adlandırdığı ritüeli benimsemiş olup, herhangi bir ritin çırak-kalfa-üstât derecesi ritüelini kullanmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye Büyük Locası'nda EKSR ritüelleri kullanıldığı ifadesinin de gerçeğe alakası yoktur.

Büyük localar ve yüksek şuralar ayrı cinsten yapılar olduklarından, aralarında tanışmaktan ziyade karşılıklı kabule dayanan bir ilişki vardır. Bu ilişkinin esasları bazen "konkordato" adı

²⁰ Dünyada birçok büyük locada birden fazla ritüelin uygulanması kabul edilmiştir ve localar bunlardan herhangi birini seçme hakkına sahiptir.

verilen yazılı bir anlaşmayla, idealinde ise karşılıklı anlayış ve saygıya dayanan geleneklerle belirlenir. Türkiye’de, yılların birikimiyle bu ideal uygulanmakta olup, Türkiye Büyük Locası ve Türkiye Yüksek Şurası herhangi bir konkordatoya ihtiyaç duymaksızın fevkalade ahenkli bir ilişkiyi sürdürmektedir.

Dikkat edilirse, intizam ve tanışmaya dair açıklamaları yaptığımız ilk iki bölümde rit kavramından bir defa dahi bahsetmedik. Zira bir büyük locada kullanılan ritüellerin hangi rite ait olduğuyla o büyük locanın intizamı arasında ilişki yoktur. İntizamı, birinci bölümde zikredilen beş ilke belirler; rit ise sistemin inisiyatif kurgusuyla alakalıdır. Esasen, ikinci bölümde ifade ettiğimiz üzere, muntazam olma ve olmama ayrışması zemininde tarif edilmiş iki ayrı masonluk dünyası vardır ve muntazam masonluk dünyasındaki her ritin, muntazam olmayan masonluk dünyasında -o dünyanın anlayışıyla çalışan- bir karşılığı vardır. Mesela muntazam olmayan dünyada da EKSR vardır ve buradaki EKSR, dereceleri, sembolleri, işaretleri ve sırlarıyla, muntazam masonluktaki EKSR’nin aynıdır; diğer yandan muntazam olmayan masonluktaki EKSR, muntazam masonluk ilkelerinin bazılarını ihlal ederek çalışıyor olabilir. Nitekim muntazam olmayan masonluk içinde bir yüce varlığa inanç şartı koşmayan, kadınları kabul eden yahut büyük locanın bağımsızlığı ilkesini tanımayan EKSR yapıları mevcuttur. Özetle, aynı riti muntazam olan ve olmayan masonluk dünyalarının ikisinde de gözlemleyebildiğimizden, ritten yola çıkarak intizam hakkında bir sonuç çıkartmak mümkün değildir.

Konuyu açıklamaya yardımcı olacak bir örneği Türkiye’deki muntazam olan ve olmayan masonluk ayrışmasından verelim: Muntazam masonluğa baktığımızda, Türkiye Büyük Locası’nı ve Türkiye Yüksek Şurası tarafından yönetilen bir tek EKSR yapısını görüyoruz. Türkiye Büyük Locası EKSR ritüellerini değil, Türk ritüelini kullanıyor; Türkiye Yüksek Şurası 4-33 arası derecelerin bağımsız ve egemen otoritesi olarak üyelerini Türkiye Büyük Locası ve diğer muntazam büyük localardan alıyor. Zaten muntazam masonluk dünyasındaki bir rit üyelerini muntazam büyük localardan almak zorundadır.

Muntazam olmayan masonluk dünyasına baktığımızda önde gelen iki büyük loca (Özgür Masonlar Büyük Locası ve Kadın Mason Büyük Locası) ve bu iki büyük locaya karşılık gelen iki ayrı EKSR yapısı görüyoruz. Bu dünyada yakın zamana kadar üyelerini her iki büyük locadan alan ve Türkiye Süprem Konseyi tarafından yönetilen tek bir EKSR yapısı vardı; kısa bir süre önce kadın masonluğunu temsil eden ikinci bir EKSR yapısı kuruldu. Bu iki yapıdaki EKSR ile muntazam masonluk dünyasında Türkiye Yüksek Şurası tarafından yönetilen EKSR, dereceleri, sembolleri, işaretleri ve sırları itibarıyla denktir. Farklılık, EKSR uygulamalarının muntazam masonluk ilkelerine riayet ederek ya da etmeyerek gerçekleşmesinde görülür. Bu farklılıklardan biri, Özgür Masonlar Büyük Locası ile Türkiye Süprem Konseyi arasındaki ilişkinin muntazam masonluğun gerektirdiği şekilde ayrılmamış olmasıdır. Buna bağlı olarak, Özgür Masonlar Büyük Locası bünyesinde (Fransız Riti değil) EKSR ritüelleri kullanılmaktadır.²¹

Biraz evvel aynı riti muntazam olan ve olmayan masonluk dünyalarının ikisinde de gözlemleyebildiğimizden, ritten yola çıkarak intizam hakkında bir sonuç çıkartmanın mümkün olmadığını söyledik. Bu ifadeyi Türkiye örneğinden açacak olursak, muntazam bir büyük loca olan Fransız Milli Büyük Locası'nın EKSR ritüeli kullanan bir locasındaki masonla Özgür Masonlar Büyük Locası'ndaki bir mason aynı şekilde selam verecek ya da düzenli duruşa geçecektir. Oysa bu büyük localardan biri muntazamdır; diğeri değildir.

²¹ Bir büyük locanın EKSR ritüellerini kullanmasının tek başına muntazam masonluk ilkelerine aykırı bir hal olmadığını hatırlatalım.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ MASONLUK UYGULAMALARINA DAİR NOTLAR

Türkiye Büyük Locası’nın masonluk çizgisi, kurulduğu 1909 senesinden bugüne kadar aynı kalmadı. Tersine, bir asrı aşan tarihimiz çok kapsamlı anlayış değişikliklerini yansıtır. Siyasetle iç içe bir ilk elli yıl, o dönemde EKSR ile bir türlü düzene giremeyen ilişkiler, kuruluşumuzdan yarım asır sonra muntazam masonluk anlayışını benimseyişimiz, bu büyük dönüşümün yarattığı kurumsal sarsıntı, yine bu dönüşüm dolayısıyla etki alanına girdiğimiz Anglosakson masonluk kültürünün yarattığı kimlik buhranı, daha sonra bu kültürü kısmen özümseme kısmen tasfiye çabalarımız, bütün bunların ritüellerimiz üzerindeki şiddetli yansımaları...

Bir büyük yolculuktur bu: bir büyük locanın kök salma ve gerçek anlamıyla kurum olma yolculuğu... Henüz tamamlanmış olmasa da çok mesafe kat ettiğimiz bu büyük yolculuğun geçmişteki bütün safhalarını bilmeyenlerin, Türkiye Büyük Locası’nın kimliğine dair kafa karışıklıkları yaşamaları doğaldır. Nitekim 1960’larda İngiltere’ye yazılan bir mektuba dayanarak mason olacaklarda aranan inanç şartına karar vermekten, 1990’lardaki bir büyük üstat mesajından yola çıkarak kadın masonluğu ile ilişkilerimizi belirlemeye uzanabilen yaklaşımlar –azalmış olsa da- yok değildir.

Bu bölümde Türkiye’deki masonluk uygulamalarına dair kavram karışıklığı yaşandığını düşündüğüm konuları başlıklar halinde ele alacağım ama evvela yapacağımız tahlile yön verecek temel ilkeyi tespit edelim. Aslında bu ilkeyi birinci bölümde tespit etmiştik: Bir büyük locanın masonluk anlayışını görmek için o büyük locanın yasalarına bakmak hem gerekir hem de yeter.

Türkiye Büyük Locası’nın yasaları ifadesini tüzüklerinde (Büyük Loca Tüzüğü ve Localar Genel Tüzüğü) bulur. Türkiye Büyük Locası’nın masonluk anlayışına dair tüzüklerde açıkça ifade edilmemiş hususlar, olsa olsa kişisel yorumlardır; geneli bağlamazlar. Kaynağını tüzüklerden almayan idari tasarruflar ise masonik hukuk açısından yok hükmündedir. Dolayısıyla filanca

tarihte İngiltere'ye yazılmış mektubun, falanca tarihteki büyük üstat mesajının yahut büyük görevliler kurulu kararının Türkiye Büyük Locası'nın masonluk anlayışının belirlenmesindeki işlevi tarihsel referans olmakla sınırlıdır.²² Bundan sonraki konu başlıklarına dair bütün tahliller tüzük kaynaklıdır.

- **Mason olacalarda aranan inanç şartı:**

Türkiye Büyük Locası'nın yasalarına göre masonluk, Evrenin Ulu Mimarı adını verdiği yüce varlığı ve ruhun ölmezliğini kabul eder. Buna göre mason olacalara Tanrı'ya inanıp inanmadıkları sorulur ve tekris edilebilmeleri için bu soruya olumlu cevap vermeleri gerekir. Bunun dışında, mason olacakların semavi bir dine hattâ herhangi bir dine mensup olmaları gerekmez. Aksi yöndeki görüşler, sistemi bağlamayan kişisel yorumlar ya da 1960'lardaki muntazam masonluğa geçiş süreci tartışmalarından günümüze uzanabilmiş kavram karışıklıklarıdır.

Türkiye Büyük Locası bünyesinde mason olacakların semavi dinlere mensup olmaları gerektiği yanlış bilgisinden yola çıkarak "Türkiye Büyük Locası'nın teist olduğu" ifadesini ise hiç kullanmamak gerekir. Zira Türkiye Büyük Locası'nın ne Evrenin Ulu Mimarı ne de ruhun ölmezliği kavramını kurumsal olarak yorumlaması söz konusu değildir. Muntazam büyük localar herhangi bir tanrı tasavvuru ya da teolojik doktrin vaz etmezler; sadece üye olacalarda aradıkları bir inanç şartı vardır. Türkiye Büyük Locası için bu şart, üzerine herhangi bir ilave yorum ya da tarif getirmeden, Tanrı'ya inanmaktır.²³

²² Türkiye Büyük Locası'nın yürütme organı olan Büyük Görevliler Kurulu'nun tüzüklere aykırı olarak yasa yapıcı işlevini üstlendiği bir dönem vardır. Fiilî bir durumu yansıtan bu dönemin kapanışı, 2011 yılında kabul edilen tüzüklerle olmuştur.

²³ Buna mukabil bu konuda daha kısıtlayıcı şartlar getiren, mesela tekris edeceği haricilerde Hristiyan olma şartı arayan muntazam büyük localar da vardır.

- **Fiziksel engellilerin mason olmaları:**

Üyelik şartlarımızda “fiziksel engel” kavramına hiçbir atıf yoktur. Dolayısıyla, fiziksel engellilerin Türkiye Büyük Locası bünyesinde mason olamayacakları doğru değildir. Aksi yöndeki ifadeler, tarihsel bir referans olan Anderson Anayasası’nı güncel bir yasa zannetmekten kaynaklanmaktadır.

- **İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın masonluktaki yeri:**

İngiltere Birleşik Büyük Locası, muntazam masonluk dünyasındaki sayısız büyük locadan biridir. En eski büyük locadır. Dünyadaki muntazam büyük localar arası ilişki dinamiklerinde yüksek etkisi olduğu doğrudur. Ancak hangi büyük locanın muntazam olduğunu ya da hangi büyük locanın tanınabileceğini belirleyen bir merkez değildir. Nitekim İtalya Büyük Doğusu örneğinde olduğu gibi, bugün dünyada İngiltere Birleşik Büyük Locası’yla tanışmayan ama muntazam masonluk dünyasında önde gelen büyük localar vardır.

- **Muntazam olmayan büyük localar:**

Türkiye Büyük Locası mensubu masonlar, muntazam olmayan büyük localara bağlı locaların ritüelik çalışmalarına katılamaz. Bu kesin bir kuraldır. Aynı şekilde, muntazam olmayan büyük locaların mensubu masonların da Türkiye Büyük Locası’na bağlı locaların çalışmalarına

katılabilmeleri söz konusu değildir. Diğer yandan bu iki ayrı dünyaya ait masonların, locaların ritüelik zemini dışında bir araya gelmelerine mani hiçbir hal yoktur.²⁴

Muntazam olmayan büyük locaların mensuplarına “mason denemeyeceği” ya da “kardeş olarak hitap edilemeyeceği” gibi görüşler, muntazam masonluğa geçiş dönemi tartışmalarından günümüze uzanmış ve dünyada pek de karşılığı olmayan anlayışlardır. Bu yıllardan gelen ve gerçeği yansıtmayan bir diğer görüş de Türkiye’deki ayrışmanın 1965 senesindeki bir iç kavganın neticesi olduğu ve “barışılırsa” yeniden aynı çatı altında buluşulabileceğidir. Ayrışmaya 1965’te yaşanan bir iç kavganın vesile olduğu doğru olmakla birlikte, geline nokta aslında dünyada zaten var olan bir ilkesel ayrılığın Türkiye’ye de yansımasıdır. Dolayısıyla Türkiye’deki ilişkilerin geleceği de, esas olarak, dünya normlarındaki gelişmelerle belirlenecektir.

- Kadın masonluğu:

Kadın masonluğu, tanımı itibarıyla muntazam olmayan masonluk dünyasının içindedir. Dolayısıyla muntazam olmayan büyük localarla ilişkilere dair genel prensipler kadın masonluğu için de geçerlidir. Diğer yandan, muntazam olmayan erkek masonluğundan farklı olarak, dünyadaki birçok muntazam büyük loca, kendi egemenlik alanları içerisindeki kadın büyük localarının varlığını resmen kabul ederek, mason olmak isteyen kadınları kurumsal internet siteleri üzerinden bu büyük localara yönlendirmektedir.

Türkiye’de kadın masonluğuna dair alınmış olan anakronik tavırlar, muntazam masonluğa geçiş sürecimizin kafa karışıklıklarının, Türkiye’de kadın masonluğunun kurulduğu 1990’lara kadar uzanmasının ürünüdür. Türkiye Büyük Locası mensuplarının eşlerinin kadın mason olamayacakları ya da kadın mason olan hemşirelerimizin hemşire sıfatıyla dahi olsa açık

²⁴ Türkiye Büyük Locası’nın 7 Nisan 2018 tarihinde düzenlediği uluslararası masonluk sempozyumuna hem Özgür Masonlar Büyük Locası’ndan hem Kadın Mason Büyük Locası’ndan katılımlar olması bunun güzel bir örneğidir.

celselere gelemeyeceklerine dair ifadeler temelsiz ve yanıltır. Keza kardeşlerimizin, kadın mason olan eşlerinin localarının sosyal faaliyetlerine katılmalarına da hiçbir mani yoktur.

- **Tanışmadığımız muntazam büyük localar:**

Büyük localar arası ziyaret karşılıklı tanışma şartına bağlı olduğundan, tanışmadığımız muntazam büyük localarla ilişkiler, bireyler açısından, muntazam olmayan büyük localarla ilişkiler gibidir: Türkiye Büyük Locası mensubu masonlar, tanışmadığımız büyük localara bağlı locaların ritüelik çalışmalarına –söz konusu büyük loca muntazam olsa dahi- katılamaz. Bununla birlikte, burada muntazam olmayan büyük localara nazaran önemli bir fark vardır: Türkiye Büyük Locası mensubu bir masonun, tanışmadığımız muntazam bir büyük locaya mensup bir masonla, üçüncü bir büyük locanın çatısı altında karşılaşması mümkündür. Mesela Türkiye Büyük Locası ile Kıbrıs Büyük Locası tanışmazlar ama İngiltere Birleşik Büyük Locası her iki büyük locayla da tanışır. Dolayısıyla Türkiye Büyük Locası mensubu bir mason, Kıbrıs Büyük Locası mensubu bir masonla, İngiltere Birleşik Büyük Locası’na bağlı bir locada karşılaşabilir. Böyle bir durumda ne yapılması gerektiği Türkiye Büyük Locası yasalarında belirtilmemiş olmakla birlikte dünyadaki teamül, “Roma’da Romalılar gibi davran” kuralının uygulanması yani ev sahibi büyük locanın (bu örnekte İngiltere Birleşik Büyük Locası) tanışma kararlarına saygı gösterip toplantıda bulunmaya devam etmektir.²⁵

Tanışmadığımız muntazam büyük localarla kurumsal ilişkiler de muntazam olmayan büyük localara göre farklılaşır. Türkiye Büyük Locası’nı muntazam olmayan büyük localarla bir araya getiren uluslararası bir masonik zemin yoktur. Buna mukabil Türkiye Büyük Locası, mesela Kıbrıs Büyük Locası’yla uluslararası platformlarda düzenli olarak karşılaşır.

²⁵ Esasen Türkiye Büyük Locası’nın 2013 yılında aldığı bir kararla büyük üstadın –belirli şartlara bağlı olarak- Türkiye Büyük Locası’nın tanışmadığı muntazam büyük localara ziyaret hakkı tanınması mümkündür.

- **Locaların hürriyeti:**

Birinci bölümde büyük locayı masonik manada devlete, locaları da bu devletin vatandaşlarına benzetmiştik. “Locaların hürriyeti” kavramı da bir hukuk devletinde vatandaşların hürriyeti gibidir. Localar büyük locanın yasalarıyla bağlıdır ve bu yasalar içinde kalmak kaydıyla dilediklerince hareket edebilirler.

Türkiye Büyük Locası’nın ilk yarım asrında Türkiye Yüksek Şurası’na bağlı olmasından kaynaklanan yukarıdan aşağı yönetim modeli, Türkiye Büyük Locası’nın bağımsızlığını almasından sonra da bir yönetim kültürü olarak yerleşti. Aslında büyük loca yasalarının yürütülmesinden sorumlu olan büyük görevliler kurulu, uzun yıllar boyunca locaları, yüksek şuranın atölyelerini yönettiği mantıkla yönetti; yetkisi olmadan yasa ve ritüel değiştirdi; kendisini bir nevi büyük loca yerine koydu. Bu, kardeşlerde de var olan bir algıydı. Büyük görevliler kuruluna seçilen bir kardeşin büyük locaya seçildiğinin söylenmesi hiç de tuhaf addedilmezdi. Bu durum tüzüklerdeki yanlış büyük loca tarifi ile beslendi.

Türkiye Büyük Locası’nın yönetim kültürünü masonluğun genel normlarına uydurma çabalarının neticesi, 2011 yılında gerçekleşen tüzük değişiklikleriyle alındı. Büyük loca tarifi düzeltildi; locaları merkeze alan bir sisteme geçildi; büyük görevliler kurulunun yetkilerinin yürütmeye sınırlı olduğu açıklığa kavuşturuldu. Bugün her loca, Büyük Loca Tüzüğü, Localar Genel Tüzüğü ve ritüellerin tarif ettiği sınırlar içinde kalmak kaydıyla dilediğince hareket etmekte serbesttir. Başka bir deyişle, yasalar ve ritüellerin bir locaya tanıdığı hakka büyük görevliler kurulu eliyle kısıt getirilmesi mümkün değildir.

Türkiye Büyük Locası’ndaki yönetim kültürü evriminin bir yansıması da “büyük üstadın sınırsız yetkileri” anlayışı üzerindedir. Medeni her toplulukta ve bilhassa masonlukta, yasalar her şeyin üzerindedir. Yasalarımızın, masonluğun gelenekleriyle uyumlu olarak büyük üstadı çok geniş yetkiler tanıdığı doğrudur ama bu yetkiler sınırsız değildir ve büyük üstat da yasalarımızla

bağlıdır. Büyük üstadın büyük locadaki yetkilerine dair bu husus, üstad-ı muhteremin locasındaki yetkileri için de geçerlidir.

- **Eğitim locaları:**

Bu kavram Türkiye Büyük Locası'na muntazam masonluğa geçiş süreciyle birlikte, Anglosakson masonluk kültürünün bir yansıması olarak gelmiştir. Ritüelin ezbere yapıldığı bu kültürde, kardeşlerin ritüel pratiği yapmaları için kurulmuş “talim locaları”²⁶ vardır. Bu kavram Türkiye'ye “eğitim locası” adıyla getirilmiş ve bu iddialı unvandan dolayı eğitim localarının işlevine dair tartışmalar yıllar boyu sürmüştür.²⁷ Bu tartışmaların sonuçlanması, 2011 yılındaki tüzük değişiklikleriyle olmuştur. Gelineen noktada, eğitim locaları Anglosakson dünyadaki işlevlerine benzer faaliyet göstermektedir.

Gelineen noktayı açıklığa kavuşturmak açısından, locaların Türkiye Büyük Locası'nın kabul ettikleri ritüellere göre çalışmaları mecburidir. Ritüeli harfiyen uygulamak esastır. Ritüelin tespit etmediği hususlardaki uygulama üstad-ı muhteremin takdirindedir. Eğitim locaları, ritüel uygulamalarının doğru yapılmasına yönelik çalışır. “Doğru”dan kasıt, ritüelde yazanın olduğu gibi ve güzel uygulanmasıdır. Eğitim locaları ritüelin tespit etmediği hususlardaki uygulamalara dair öneriler de getirebilir ama bu yönde locaları bağlayıcı karar alma yetkileri yoktur.

- **Loca çalışmalarındaki müzik:**

Localarda hangi müziklerin çalınabileceği Türkiye'de masonluğun tarihsel tartışmalarındandır. Bu, masonik bir tartışma olmaktan ziyade Türk toplumunun kültür tartışmalarının masonluğa

²⁶ İngilizcesiyle “loge of instruction”.

²⁷ Bu sürecin tarihsel incelemesi, Yavuz Selim Ağaoğlu'nun “Masonluk Tarihimizde Eğitim Locaları” başlıklı makalesinde bulunabilir (Mimar Sinan Dergisi, Sayı 177, sayfa 26-27).

yansımasıdır. Buna bağlı olarak, uzun yıllar boyunca, karşımıza büyük görevliler kurulunun localarda  alınan müzikleri kontrol etme çabaları çıkar. Bu süreç, 2011 yılındaki tüzük değişiklikleriyle geçtiğimiz loca merkezli yapılanmayla sona ermiştir.²⁸ Gelineen noktada, ritüel uygulanması esnasında  alınacak müziklerin içeriği ritüel tarafından tespit edilmediğinden, bunların belirlenmesindeki yetki localardadır.

²⁸ Bu tartişmaların tarihsel incelemesi, Yavuz Selim Ağaoğlu’nun “Ritüel Tarih emizde Müzik” başlıklı makalesinde bulunabilir (Mimar Sinan Dergisi, Sayı 178, sayfa 14-26).

SONSÖZ

Masonluk, kadim bir gelenek içerisinde yaşanan bireysel bir serüven. İnsanın anlam arayışına, aydınlanma mücadelesine, yücelme ve tekamül çabasına dair bu serüvenin merkezinde locaların inisiyatik ortamı var. Kitabın inisiyasyon ve semboller üzerine hiçbir şey söylemediğinin farkındayım. Bu durum, bu kavramları önemsememekten değil, çok önemsemekten kaynaklanıyor; nispeten kolay bulduğum bir işe giriştim ve bu çalışmayı masonluğun daha ziyade yapılanmasıyla alakalı nesnel temel kavramları anlatmakla sınırladım. Her halükarda, bir masonun bu nesnel temel kavramları bilme halinin, masonluktan alabileceği feyzi artırabileceğini düşündüm.

Kitabın bu kimliğiyle uyumlu olarak mümkün olduğunca yorumdan kaçınmaya ve nesnel bilgiler vermeye gayret ettim. Elbette bunda tam başarılı olmak mümkün değil. Neticede insan aidiyetlerinden ve yaşadıklarından etkileniyor. Yine de kişisel yorumları asgariye indirmek için elimden geleni yaptım. Yazdıklarımda eksik ve kusur muhakkak vardır ama niyetim halistir.